Tulevaisuusvaliokunnalle 16.10.2018
FT Hanna Samola, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto
hanna.samola@uta.fi
puhelin: 0414568454

Naisten aseman kuvaaminen dystopiakirjallisuudessa

Viime viikkojen puheenaiheita maassamme ovat olleet raiskauslainsäädäntö ja parisuhdeväkivalta. Eduskunnan naisverkosto on tehnyt aloitteen lainsäädännön uudistamisesta siten, että raiskauksena tuomittaisiin seksuaaliset teot, joille ei ole kaikkien osapuolten suostumusta (Yle uutiset 8.3.2018). #Metoo-kampanja on syksystä asti tuonut esiin aiemmin vaiettuja kokemuksia häirinnästä ja väkivallasta ja vaikuttanut yhteiskunnalliseen keskusteluun sukupuolittuneista valta-asetelmista. Sukupuolittunutta valtaa on käsitelty muun keskustelun ohella dystopiakirjallisuudessa, erityisesti feministisissä dystopioissa.

Erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja yhteiskuntamalleja esittävä dystopiakirjallisuus on ollut merkittävä laji sukupuolten välisten suhteiden kuvaamisessa. Spekulatiivinen laji mahdollistaa erilaisten yhteiskuntamallien esittämisen. Dystopiayhteiskunnat asettuvat yleensä historiallisten yhteiskuntien vertailukohdiksi, minkä vuoksi dystopia on yhdistetty usein yhteiskuntakriittiseen satiiriin. Etenkin naisten asemaa poleemisesti käsittelevissä feministisissä dystopioissa on usein yhteiskuntasatiirin piirteitä.

Sukupuolten väliset suhteet, seksuaalinen väkivalta ja sukupuoleen perustuva vallankäyttö ovat olleet dystopiakirjallisuuden keskeisiä aiheita lajin varhaisvaiheista asti. 1900-luvulla kirjoitetuissa kanonisoiduissa totalitaristisissa dystopioissa kuvataan usein seksuaalisuuden rajoittamista tai seksiin pakottamista. Seksuaalisuuden kontrolloimiseen liittyy dystopiakirjallisuudessa lisääntymisen kontrolloiminen. Lisääntymistä, seksuaalisuutta ja sukupuolittunutta vallankäyttöä on käsitelty erityisesti feministisissä dystopioissa, joiden keskeinen yhteiskunnallinen teema on naisten yhteiskunnallinen asema. Feministisissä dystopioissa kuvataan tulevaisuuden tai nykyhetken paikkoja, joissa erityisesti naiset kärsivät ja joissa naisten elämää rajoitetaan (Cavalcanti 2013, 49).

Varhaisissa dystopiateoksissa päähenkilöt ovat miehiä, ja dystooppista yhteiskuntaa kuvataan miehen näkökulmasta. Esimerkiksi George Orwellin romaanissa *Vuonna 1984* (1949), Aldous Huxleyn *Uljaassa uudessa maailmassa* (1932) ja Karin Boyen *Kallocain*-teoksessa (1940) naiset ovat sivuhenkilöitä: päähenkilöiden vaimoja tai rakastajia. Heidät kuvataan usein miehen seksuaalisen halun kohteina, jotka viettelevät ja houkuttelevat kapinalliseen ajatteluun ja toimintaan. Uudessa dystopiakir-

jallisuudessa naiset ovat sen sijaan päähenkilöitä ja aktiivisia toimijoita. Viime vuosikymmenten dystopiateosten kuvaukset sukupuolista voi nähdä reaktiona aiempien teosten kuvauksiin passiivisista, äänettömistä ja objektivoiduista naisista. Naispäähenkilöiden kokemusten kautta kuvataan, miten erilaiset konfliktit, kriisit ja katastrofit vaikuttavat erityisesti naisten elämään. Osassa dystopioita sukupuolten välisiä valtasuhteita käsitellään erilaisten inversioiden avulla. Jan Salmisen romaanissa *Äidinmaa* kuvataan naisten hallitsemaa Suomea, jossa miehet on alistettu orjiksi ja siittäjiksi. Tällaisia dystopioita kutsutaan usein yhden sukupuolen dystopioiksi.

Feministinen dystopia lajina

Tutkin vuonna 2016 julkaistussa väitöskirjassani *Siniparran bordelli. Dystopian ja sadun lajiyhdistelmät romaaneissa Berenikes hår, Huorasatu ja Auringon ydin* (Samola 2016) feministisen dystopian alalajia. Laura Gustafssonin romaanissa *Huorasatu* (2011) naisia vangitaan, raiskataan ja tapetaan, kunnes naiset aloittavat sodan Patriarkaattia vastaan. Pirkko Lindbergin teoksessa *Berenikes hår* (2000) naiset on suljettu mielisairaalaan ja bordelliin. Johanna Sinisalon *Auringon ytimessä* (2013) naisten tehtäviksi on määrätty kodinhoito, lasten kasvattaminen ja miesten palveleminen. Naisilla ei ole näissä teoksissa oikeusturvaa eikä vaikuttamismahdollisuuksia.

Tutkimani teokset kertovat maailmanlaajuisista ihmisten ja eläinten oikeuksiin sekä ympäristöön liittyvistä ongelmista, vaikka niiden tapahtumapaikat muistuttavat Suomen paikkakuntia. Gustafssonin *Huorasatu* kuvaa Helsingin seksimarkkinoiden lisäksi thaimaalaisen bordellin seksiorjia ja seksiturismia. Lindbergin romaanissa *Berenikes hår* Nadirin bordellikaupunkiin tuodaan nuoria naisia ympäröiviltä kriisialueilta. Sinisalon *Auringon ydin* kertoo Suomen Eusistokraattisesta Tasavallasta, joka muistuttaa rajansa sulkeneita ja konservatiivista politiikkaa harjoittavia valtioita.

Feministisen dystopian lajille on ominaista seksuaalisen väkivallan, lisääntymisen rajoittamisen, patriarkaalisen vallankäytön ja sukupuolten erojen korostamisen kuvaukset. Ildney Cavalcanti (2003, 53) luonnehtii feminististä dystopiaa lajiksi, jossa vallitsevia valtasuhteita liioitellaan äärimmilleen yhdistämällä eri historiallisina aikakausina ja eri alueilla harjoitetun väkivallan kuvauksia. Margaret Atwood (2017) on kertonut, ettei *The Handmaid's Tale* teoksessa kuvata yhtäkään sellaista väkivallan muotoa, jota ei olisi harjoitettu tai jota ei tällä hetkellä toteutettaisi jossain maapallollamme. Atwoodin teoksen tavoin Johanna Sinisalon *Auringon ydin* yhdistää historiallisia tapahtumia spekulatiivisen

yhteiskunnan kuvaukseen. Sinisalon teoksessa on sitaatti vuoden 1935 *Kotilieden* eugeniikkaa käsittelevästä artikkelista, joka on pieniä yksityiskohtia lukuun ottamatta autenttinen. *Kotilieden* tekstissä perustellaan, miksi eri ihmisryhmien lisääntymisen rajoittaminen on hyödyllistä ja jopa välttämätöntä suomalaiselle yhteiskunnalle.

Feministisen dystopian keskeinen lajimalli on Margaret Atwoodin romaani *The Handmaid's Tale* (1985, *Orjattaresi*). Teos kuvaa totalitaarista, misogyynistä ja teokraattista Gileadin valtiota, joka on aiemmin tunnettu nimellä Yhdysvallat. Ympäristön saastuminen ja ydinsäteily ovat alentaneet ihmisten hedelmällisyyttä, minkä seurauksena Yhdysvalloissa on päässyt valtaan ryhmä, joka pakottaa lisääntymiskykyiset naiset yläluokkaisten pariskuntien sijaissynnyttäjiksi. Vaikka ympäristösaasteet vaikuttavat ennen kaikkea miehen lisääntymiskykyyn, Gileadissa naisista on tehty alhaisen syntyvyyden syntipukkeja. Vaikka Gileadissa kaikkia ihmisiä rajoitetaan, naiset joutuvat rakenteellisen väkivallan kohteiksi, ja sijaissynnyttäjät raiskataan säännöllisissä rituaaleissa.

Sinisalon *Auringon ydin* käyttää Atwoodin romaania lajimallinaan esittäessään Suomen tasavallan vaihtoehtoisen historian. Sinisalo spekuloi ajatuksella, mitä olisi voinut tapahtua, jos 1900-luvun alussa olisi alettu harjoittaa laaja-alaista eugeniikkapolitiikkaa, jonka tarkoitus on tehdä naisista miehille kuuliaisia ja lisääntymishalukkaita feminaisia. Teoksen päähenkilöt ovat sisarukset Manna ja Vanna, joista ensin mainittu on tyypillinen tottelevainen feminainen lapsenomaisine piirteineen ja älyllisine puutteineen, kun taas Vanna on androgyyni morlokki, joka pyrkii peittämään oikeaksi kokemansa sukupuolen. Androgyyniys ja naisen itsenäisyys luetaan äärimmäisen konservatiivisessa ja patriarkaalisessa Suomen eusistokraattisessa tasavallassa sukupuolipetokseksi ja täten rikokseksi. Hyväksyttyjä naisen rooleja eusistokraattisessa Suomessa ovat äiti, vaimo ja seksityöläinen, jonka tehtävä on tyydyttää yksinäisten miesten seksuaaliset tarpeet.

Seksityö ja seksuaalisuuden kaupallistuminen ovat feminististen dystopioiden toistuvia aiheita. Laura Gustafssonin romaanin *Huorasatu* päähenkilöitä ovat seksityöläiset Milla ja Kalla sekä rakkaudenjumalatar Afrodite. Yhdessä henkilökolmikko pyrkii tuhoamaan Helsingin alle pesiytyneet patriarkaatin päämajan, josta käsin hallinnoidaan naisten alistamista eri puolilla maapalloa. Fantastisen juoniratkaisunsa avulla teos pystyy kuvaamaan väkivaltaa laaja-alaisesti. Teoksessa kuvataan Thaimaan seksiturismia ja Pattayan lapsibordelleja, naisten sukuelinten silpomista ja seksityöntekijöiden raiskaamista. Romaani purkaa osaltaan seksityöhön liitettyä stigmaa. Milla ja Kalla ovat 2000-luvun suomalaista proletariaattia, nuoria opiskelijanaisia, joille seksityö mahdollistaa toimeentulon. Molemmat ovat joutuneet edellisissä töissään ravintola- ja siivousalalla väkivallan, nöyryyttämisen ja palkkojen pimittämisen kohteiksi. Seksityö ei kuitenkaan pelasta heitä väkivallalta. Teoksessa parodioidaan kulttuurissa vakiintuneita tapoja kuvata seksityötä tekevä nainen tuhkimotarinan avulla.

Lopuksi

Sukupuolen ja vallan kysymyksiä käsittelevä feministinen dystopia on toistaiseksi ollut suhteellisen vähän tutkittu laji. Yhteiskunnallinen keskustelu naisten kokemasta seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta, seksuaalisen väkivallan ehkäisemiseen liittyvät lainsäädäntökeskustelut ja naisten asemaan liittyvät globaalit kysymykset osoittavat kuitenkin osaltaan, että feministiseltä dystopiakirjallisuudelta eivät aiheet hetkeen lopu. Sukupuolten epätasa-arvo liittyy myös globaaleihin kriiseihin, kuten ilmastonmuutokseen, ympäristön saastumiseen, väestönkasvuun ja konflikteihin joko niin, että epätasa-arvo on kriisien syy tai seuraus. Feministiset dystopiat ovat nostaneet esiin aiheita, joiden käsitteleminen on äärimmäisen tärkeää. Oletan, että vallankumouksellisenakin pidetty #metoo-kampanja toisaalta herättää kiinnostusta feministisiä dystopioita kohtaan, toisaalta innostaa kirjailijoita käsittelemään sukupuolen ja seksuaalisuuden kysymyksiä uusista näkökulmista.

Lähteet

Atwood, Margaret 2017: Margaret Atwood on What *The Handmaid's Tale* Mean in the Age of Trump. *The New York Times*, 10 March 2017.

Cavalcanti, Ildney 2003: The Writing of Utopia and the Feminist Critical Dystopia: Suzy McKee Charnas's Holdfast Series. *Dark Horizons. Science Fiction and the Dystopian Imagination*. Edited by Raffaella Baccolini and Tom Moylan. New York and London: Routledge.

Samola, Hanna 2016: *Siniparran bordelli. Dystopian ja sadun lajiyhdistelmät romaaneissa Berenikes hår, Huorasatu ja Auringon ydin.* Tampere: Tampere University Press.

Yle uutiset. Eduskunnan naisverkosto haluaa tiukentaa raiskauslainsäädäntöä. https://yle.fi/uutiset/3-10108350